

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatının maraqlı imzalarından olan yazıçı-publisist Kamil Əfsəroğlunun yaradıcılığında avtobiografik səciyyəli əsərlər çoxdur. Onun oxucularına təqdim etdiyi son romanı – “Kandar” yazıcının həyatının konkret dönməsinə, hərbi xidmət dövrünə həsr edilib. Maraqlı olan həm də əsər üçün seçilmiş epiloqdur: “Bəd ruhlar yovuş düşməsin deyə, evimizin kandarından nal asmışdıq. Dünyanın da kandarından nal asmaq gərəkdir...”

Görəsən, niyə? Yazıçı bu epiloqu ilə nə demək istəyir? Əsgəri xidmətdən bəhs edən əsərini “Kandar” adlandırmaqda niyyəti nədir? Romanı oxutduran bu suallara alacağım cavabların marağı oldu. Etiraf edirəm ki, ilk səhifələr mənə darıxdırıcı gəlirdi. Romanın əvvəlində publisistik üslub bədii üslubu üstələdiyindən əsər romandan çox sənədli очерк təsiri bağışlayırdı. Sonrakı səhifələrdə isə yazıçı səmimiyyəti özünü göstərdi, obrazlı dili sözünü dedi, romanı sözbəsöz oxutdurdu.

Əsərdə hadisələr ötən XX əsrin 70-ci illərində, keçmiş SSRİ dövründə baş verir. Kamil Əsəroğlunun “Kandar”-ını fərqləndirən əsas cəhət əsərdə geniş oxucu kütləsi üçün maraq doğuran siyasi, ictimai məzmunlu informasiyaların bədii dillə çatdırılmasıdır. Həmin dövrü biz də yaşadığımızdan onların bəziləri bizə tanış olsa da, bilmədiklərimiz, uzun illər ictimaiyyətdən gizli saxlanılan, bu günümüzdə belə üstündən sükutla keçilən məqamlar da çoxdur. Yazıcının hərbi xidmət dövründə müşahidə etdiyi həyat həqiqəti belə idi: “Sovet vətəndaşlarına vəd edilən kommunizmdən əsər-əlamət yox idi, əksinə, insanlar elə bil yolu-yolağarı azmışdılar, ona sarı getmir, gün-gündən o xəyali cəmiyyətdən uzaqlaşır, ümitsizliyə qapılırdılar. Aldanmış insanlar çıxış yolunu içkiddə görür, ağına-bozuna baxmır, nə gəlirdi, nə düşdü içirdilər”. XX əsrin son onilliklərində paytaxt Moskvada, sosializmin göbəyində yazıcının gördüyü bu mənəzərə tezliklə hər şeyin köklü dəyişəcəyinin anonsu imiş.

Romanda diqqəti cəlb edən məqamlardan biri də rus millətindən olanların hərbi və xüsusi statusa malik olması, ölkə sərhədlərinin qorunmasının ancaq onlara etibar edilməsi, rusların digər millətlərdən üstün sayılmasıdır. Rus şovinizminin həqiqi simasını açan bu detallar göstərir ki, sovet xalqlarının sarsılmaz dostluğu ancaq sözdə olub, əslində isə bütün dairələrdə, hətta orduda belə ruslar üstün imtiyazlara sahibləniblər, digər etnik qruplardan, dinlərdən olanlara aşağı gözlə baxılıb. Əsərdə bütün bu nüanslar konkret faktlarla, hərbiçilərin ad-familiaları ilə verildiyindən romanın oxucunu inandırmaq gücünü artırır. Kamil Əfsəroğlunun hakimiyyətin yuxarı eşelonlarında baş verən çəkişmələri, ziddiyyətləri konkret faktlarla əks etdirməsi,

“Kandar”dan o yana nələr var?

Suallar və cavablar romanı

onları əsərinə daxil etməsi romanı canlandırır, oxucu üçün maraqlı edir. Yazıcının əsgərlik macəralarının səmimi əks etdirməsi, istirahət saatlarında rəqs meydançalarında baş verənlərin nəqli kənd oğlanlarının ömürlərinin sonuna kimi həvəslə danışdıqları “nağıl”ları xatırladır bizə...

“Alina komsomol putyovkasıyla Sibirə – BAM-a işləməyə gedib. Bu xəbər məndən ötrü gözlənilməz olduğundanmı, yoxsa, nədənsə, Sibir şaxtasının soyuğu canımdan keçdi, üşüdüm. Alınanın dilindən eşitdiyim sözlər qulağımda səsləndi: “Öz həyatının rəsmiini özün çəkirsən, əlvan rəngləri seç...” Sovet gəncliyinin romantik qütbündən amalı belə idi. Yazıçı Alınanın təmsalında dövrün romantik arzulu vətənpərvər gənclərinin dolğun obrazını canlandırmaqla göstərir ki, həmin dövrün gəncliyinin ən böyük arzusu SSRİ-də kommunizm cəmiyyətini qurmaq, yaratmaq, bu ideallara sədaqət olub.

O dövrdə hətta təbii fəlakətlər, qəzalar, yanğınlar belə xalqdan gizli saxlanılırdı. Bu bizim nəslin şahid olduğu, yaşadığı həqiqət idi və yazıçı gördüklərini romanda əks etdirməklə dünyəimizdən sabahımıza körpü salır, sonrakı nəsilləri məlumatlandırmaqla ədəbiyyatın ən vacib missiyasını yerinə yetirir. “Ölkənin kütləvi informasiya vasitələri ağızlarına su alıb susurdu. Onların demədiyini xarici radiostansiyalar deyirdi. Təyyarə qəzasında heyətlə birlikdə 73 nəfərin öldüyünü də “Alman dalğası”, “Azadlıq”, “Amerikanın səsi” radioları operativ xəbər kimi yaymışdı. Bu yad səsləri dinləmək də qadağan idi. Qərbdən yayılan yad səsləri boğmaqdan ötrü dövlət külli miqdarda vəsait xərcləyir, o radio

dalğalarını vurmaq məqsədi ilə güclü stansiyalar qururdu. Ölkədə yalnız sovet radiolarının səsi-sədası eşidilməliydə. Qadağalar artdıqca, əksinə, əhalidə yad səslərə maraq çoxalırdı. Qəzadan 4 gün sonra sovet mətbuatı, radio və televiziyanın batmış dili açıldı. “İzvestiya” qəzeti isə səhifənin aşağı küncündə ikicə cümləlik xəbər yazmaq-la kifayətləndi”.

Əsərin maraqlı hissələrindən biri yazıcının mavzoleydə Leninlə ruhən söhbətidir:

– Vladimir İliç, çar İkinci Nikolayın ərgən qızlarının, xəstə oğlunun güllələnməsinə necə qıydınız?

Lenin gözlərini açmadan cavab verir və ölünün dediklərini yalnız mən eşidirəm:

– Rusiyada monarxizmin kökü dibindən qazılmalıydı ki, xalq əlini çarizmdən birdəfəlik üzsün. O uşaqların babası mə-

nim qardaşımı dar ağacından asdıranda onun qanını yerdə qoymayacağıma söz vermişdim.

– Asılanın qanı tökülmür, axı...

– Onda belə deyək – kəndirinin yerdə qalmayacağına and içmişdim. Tarix mənə ittiham edə bilməz, çar ailəsini uşaqlı-böyükü qırmaq haqda yazılı bir sənəddə mənim qolum yoxdur”.

Yazıçı Kamil Əfsəroğlunun romanda demək istədiyi daha bir həqiqət var – insanların beynini dəyişməklə çox şeyə nail olmaq olar. Yəni ki, Çingiz Aytmatovun “Əsrə bərabər gün” romanındakı manqurtlar bütün dövrlərdə olub, olacaq. Leninin özü kimi, mavzoleyinin də müqəddəs olması sovet adamının beyninə elə yeridilmişdi ki, Moskvaya yolu düşən sırası şəxs də onun ziyarətinə qaçır, şikayət məktubları ora ünvanlanırdı.

“Kandar” romanını oxuduqdan sonra yazıcının əvvəlində axtardığım bir çox sualların cavabını tapdığımı düşünürəm. Romanın adı ilə bağlı beynimdə yaranan ilk fikir bu oldu ki, yazıcının məqsədi keçmiş SSRİ məkanının kandarından o üzdə nələr baş verdiyini göstərmək, oxucuya çatdırmaq olub. Dünyanın kənarında dayanan müharibə təhlükəsini, dünyamızın bu təhlükədən yox olmaq qorxusunu xatırlatmaq da ola bilər.

Bugünümüzdən sabahımızın kandarına necə adlamalıyıq? Suallar, yozumlar çoxdur. Bəs sizin baxış bucağınızdan “Kandar” necə görünür? Bunu ancaq oxuyanda biləcəksiniz...

Esmira İSMAYILOVA,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru